

Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvoga višestranačkog Sabora

DOMAGOJ KNEŽEVIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Tema ovoga rada je osnivanje i djelovanje Srpske demokratske stranke do konstituiranja prvoga višestranačkog Sabora SR Hrvatske. Obradeni su politički ciljevi stranke, najvažnije osobe stranke u tom razdoblju, značajke izbornih nastupa i rezultati na prvim višestranačkim izborima u proljeće 1990. godine.

Ključne riječi: Srpska demokratska stranka, Jovan Rašković, izbori 1990., hrvatski Srbi.

“Osjećam se odgovornim zato što sam izvršio pripremu za ovaj rat, iako tu pripremu nisam vršio vojno, kao neko ko vidi rješenje u ratu, ali da nije bilo podizanja emocionalne vatre u srpskom narodu, ne bi bilo ni toga. U stvari, moja stranka i ja lično smo zapalili fitilj srpstva ne samo u Hrvatskoj”.

(Jovan Rašković, *Vreme*, 27. 1. 1992., 56.)

Uvod

Nakon dolaska Slobodana Miloševića na čelo srbijanskih komunista 1987. počela je provedba politike mijenjanja jugoslavenskoga Ustava iz 1974., čija su se zakonska rješenja smatrala nepovoljnima po Srbiju. Ta se politika provodila uličnim demonstracijama prozvanima “antibirokratskom revolucijom”, a rezultat je bio postavljanje kadrova lojalnih srbijanskom komunističkom vodstvu na Kosovu, u Vojvodini i Crnoj Gori. Sljedeći korak bio je promjena položaja autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova unutar Srbije, koje su proglašavanjem amandmana na Ustav Srbije u ožujku 1989. izgubile vlastitu autonomiju. Najveći otpor tadašnjoj Miloševićevoj politici pružalo je slovensko komunističko vodstvo, a najčešći sukobi izbijali su po pitanju politike Srbije prema problemu Kosova. Tijekom 1989. politički fenomen poznat kao “antibirokratska revolucija” proširio se i među velikim dijelom hrvatskih Srba. To političko djelovanje, u čijoj je srži bio srpski nacionalizam, tako se proširilo na teritorij

Hrvatske.¹ Hrvatske komunističke vlasti nisu imale odgovarajući odgovor na ove događaje inicirane u srbijanskome komunističkom vodstvu. Prekid rada na 14. izvanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije označio je, nakon dugogodišnje političke krize, i formalan kraj jugoslavenske Partije.² Dio političkoga vrha hrvatskih komunista smatrao je Stanka Stojčevića, čelnika hrvatskih komunista u tom razdoblju, odgovornim za preslabo suprotstavljanje Miloševićевой politici.³ Odluku o uvođenju višestranačkoga sustava donijeli su slovenski i hrvatski komunisti prije zadnjeg saveznog kongresa, a nekomunistička udruženja i stranke, od kojih su neki bili osnovani tijekom 1989. u ovim republikama, započeli su zakonsku registraciju početkom 1990. godine.⁴

Osnivanje Srpske demokratske stranke (SDS) u Kninu najavilo je novi oblik političkoga organiziranja hrvatskih Srba. Glavni inicijator osnivanja ove političke opcije bio je dugogodišnji šef neuropsihijatrije i direktor Medicinskoga centra u Šibeniku Jovan Rašković. Raškovića je na ovu inicijativu, po svjedočenju Borisava Jovića, potaknuo njegov dugogodišnji prijatelj, akademik Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) i književnik Dobrica Ćosić.⁵ Ovo prijateljstvo započelo je početkom sedamdesetih na okruglom stolu o psihijatriji u Beogradu na kojem je Rašković sudjelovao. Preko Ćosića Rašković razvija prijateljstvo s ostalim akademikima SANU. Rašković je poslije tvrdio da je zbog tih druženja odbijena njegova kandidatura za profesora na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, a postao je i predmetom obrade hrvatske Službe državne sigurnosti, vjerojatno po liniji srpskoga nacionalizma. Na osnivačkoj sjednici srbijanske Demokratske stranke, održanoj 4. veljače 1990. u Beogradu, Rašković i Ćosić prisustvovali su kao gosti stranke.⁶

Okolnosti osnivanja SDS-a i politički program u brošuri iz veljače 1990.

Ideja o nekomunističkom organiziranju hrvatskih Srba razmatrala se na sastancima u beogradskoj zgradi SANU godinu dana prije samog osnivanja

¹ Sabrina P. RAMET, *Balkanski Babilon, Raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićeva pada*, Alinea, Zagreb 2005., 46.-53. Osnovne značajke antibirokratske revolucije vidi u Olivera MILOSAVLJEVIĆ, "Antibirokratska revolucija, 1987.-1989.", *Dijalog povjesničara-istoričara* 8, (gl. ur. Hans-Georg Fleck, Igor Graovac), Zaklada Friedrich Naumann, Zagreb 2005., 319.-337.

² Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990-1995.*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2005., 42.-54. O tim danima svjedočio je pobliže Jovan Opačić; vidi "Od sveca do izdajnika", *Naš glas*, Zagreb, god. II., br. 8/9, rujan 1995., 53.

³ Dušan BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza, Memoarski zapisi 1945. – 2005.*, Prometej, Zagreb 2006., 345.

⁴ Opširnije o prvim višestranačkim udruženjima i strankama vidi u Darko HUDELIST, *Banket u Hrvatskoj, prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.-1990.*, CiP, Zagreb 1991.

⁵ Borisav JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac 1996., 194.

⁶ Feljton o Jovanu Raškoviću autora Jovana Kesera napisan po svjedočenju Sande Rašković Ivić, knjigama dr. Raškovića i zborniku radova o Jovanu Raškoviću, objavljen u *Večernjim novinama* u rujnu 2007., a preuzet na (http://www.krajinaforce.com/dokumenti/jovan_raskovic.pdf, 24.-25.).

stranke. Sljedeći korak prema oživotvorenju te ideje bili su sastanci inicijativnoga odbora za osnivanje stranke održavani u Kninu i okolnim mjestima. Nizu tih sastanaka predsjedavao je J. Rašković, a među glavnim inicijatorima stvaranja stranke bili su Momčilo Kosović, Marko Dobrijević, Branko Marjanović, Bogoljub Popović, Branko Popović, Jovan Opačić i Dušan Zelembaba. Prvotna je ideja bila da stranka bude ispostava obnovljene srbijanske Demokratske stranke (DS), ali se tome usprotivio Momčilo Kosović iz Beograda, podrijetlom iz benkovačkoga kraja. M. Dobrijević i D. Zelembaba potaknuli su na pridruživanje stranci kninskoga liječnika Milana Babića, do tada člana Saveza komunista. Na izričito Opačićevo i Dobrijevićevo inzistiranje stranka je dobila nacionalni predznak.⁷ Po Opačićevu svjedočenju, samo ime stranci dao je povjesničar Dušan Starević iz Benkovca, predsjednik ponovno obnovljenog Srpskog kulturnog društva (SKD) "Prosvjeta".⁸ Pokretanje i osnivanje stranke dogovoreno je 27. siječnja 1990. nakon komemorativnog skupa žrtvama ustaškoga zločina. Sastanak je održan u donjolapačkom motelu Kamensko. Na inzistiranje nazočnih tome sastanku, J. Rašković prihvatio je mjesto čelnika buduće stranke.⁹

Osnivačka skupština SDS-a održana je 17. veljače 1990. na platou ispred željezničke stanice u Kninu. Skupu je prisustvovalo oko 7 000 ljudi koji su akklamacijom podržali pročitani programski dokument. Novoizabrani predsjednik SDS-a dr. Jovan Rašković i član Glavnoga odbora J. Opačić govorili su o mogućnosti novog teritorijalnog ustroja dijelova Hrvatske na kojima žive hrvatski Srbi. Na skupu je usvojena rezolucija o potpori srpskom narodu na području Autonomne Pokrajine Kosovo.¹⁰ Novosnovana stranka nastala je, po riječima njezina osnivača i prvoga predsjednika Jovana Raškovića, na temelju shvaćanja kako je "opća demokratizacija u najboljem interesu srpskog naroda" koji je oduvijek tijekom povijesti bio "žrtva" u Hrvatskoj, a sama stranka trebala je biti hrvatskim Srbima "nacionalni štit" i "duhovni mač".¹¹

Članovi prvoga Glavnog odbora stranke bili su Jovan Rašković (prebivalište: Šibenik), Jovan Opačić (Knin), Branko Popović (Šibenik), Rade Milanović (Donji Lapac), Branko Marjanović (Zadar), Milan Uroš (Knin), Rajko Srdić (Donji Lapac), Rodoljub Bjelanović (Knin), Sava Dešić (Knin), Petar Štikovac (Donji Lapac), Zdravko Zečević (Benkovac), Milan Štrbac (Knin), Zoran Bjelanović (Knin), Bogoljub Popović (Zadar), Dušan Zelembaba (Knin), Marko Dobrijević (Šibenik), Vladimir Ivković (Zagreb), Branko Perić (Knin), Stojan Urukalo (Zadar), Petar Cvetanović (Dvor na Uni), Milan Babić (Knin), Ilija Džepina (Knin), Branko Tankosić (Knin) i Momčilo Kosović (Beograd/

⁷ (www.icty.org), Sudski spisi MKSJ online, IT-03-72: Babić, Babić Interview, Vrsta dokumenta: Exhibit PS7.2.2, Razgovor Milana Babića s haškim istražiteljima vođen 27. 11. 2001., 2.-11.

⁸ "Od sveca do izdajnika", *Naš glas*, god. II., br. 8/9, rujan 1995., 53.-55.

⁹ "Milan Đukić izbliza", *Naš glas*, god. II., br. 1, siječanj 1995., 53.

¹⁰ "Osnovana Srpska demokratska stranka", *Politika*, Beograd, br. 27431, 18. 2. 1990., 10.

¹¹ Jovan RAŠKOVIĆ, *Luda zemlja*, Akvarijus, Beograd 1990., 221.-226., 236.-239.

Benkovac).¹² Poslije se Glavni odbor stranke automatizmom nadopunjavao novoizabranim predsjednicima osnovanih lokalnih stranačkih odbora. Nakon osnivanja stranke ubrzo je osnovano stranačko tijelo zaduženo za pripremu nastupa stranke na izborima. Na čelo toga stranačkog operativnog tijela postavljen je M. Babić.¹³ Teritorijalna struktura prvoga Glavnog odbora pokazuje kako je stranka na samom početku bila ograničena uglavnom na područje srednje Dalmacije i južnu Liku, s težištem na grad Knin.

Osnivanje inicijativnih odbora objašnjeno je u stranačkoj okružnici. Bilo je potrebno prikupiti 30 potpisa za inicijativni odbor s imenom mjesta, a kao osobe za kontakt za daljnje djelovanje navedeni su odvjetnik Marko Dobrijević (Šibenik), dipl. oec. Jovan Opačić (Knin), odvjetnik Vladimir Ivković (Zagreb) i dipl. ing. Nikica Vujnović (Zagreb).¹⁴

Sama stranka registrirana je 6. ožujka 1990. pri Republičkom sekretarijatu za pravosuđe SRH. Sjedište stranke bilo je u Kninu, u Ulici Jove Miodragovića 22. Kao programski ciljevi u rješenju o registraciji stranke navedena su politička stajališta istaknuta u stranačkoj brošuri izdanoj povodom osnivanja.¹⁵ Pravnu regulativu osnivanja stranke vodio je glavni tajnik Branko Popović. U svom svjedočenju u Haagu naveo je kako je prvi Glavni odbor stranke imao 21 člana. Popović je također naveo kako su vrlo teško osnovali glavno stranačko tijelo zbog straha ljudi od sankcija komunističkih vlasti, koje su mogle loše utjecati na njihovu egzistenciju i društveni status.¹⁶

Brošura sa stranačkim programom i statutom dijelila se na osnivačkom skupu stranke u Kninu. Tražilo se ukidanje monopola jednopartijske vlasti, sloboda medija, mogućnost da se kroz federalni ustav omogući stvaranje novih teritorijalnih autonomija po osnovi nacionalnih kriterija unutar postojećih federalnih jedinica, briga o stanju svih dijaspora srpskoga naroda u Jugoslaviji, zaštita ekonomskih interesa srpskoga naroda u Hrvatskoj te zajednička federalna vojska lišena ideoloških pritisaka.¹⁷

---

¹² Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata, Zagreb (dalje: HMDCDR), Političke stranke i pokreti u Republici Srpskoj Krajini, 1. Serija Srpska demokratska stranka, nedatirano, kut. 6. Do zaključka da je ovo prvi Glavni odbor SDS-a došao sam zbog činjenice da su neke osobe s ove liste ubrzo nakon osnivanja napustile stranku. Prebivališta osoba u prvome Glavnom odboru SDS-a rekonstruirao sam na osnovi istraživanja izvora i uz pomoć ravnatelja Muzeja u Kninu, gospodina Zvonimira Jelića.

¹³ (www.icty.org), Sudski spisi MKSJ online, IT-03-72: Babić, Babić Interview, Vrsta dokumenta: Exhibit PS7.2.3, Razgovor Milana Babića s haškim istražiteljima vođen 28. 11. 2001., 9.-10.

¹⁴ HMDCDR, Političke stranke i pokreti u Republici Srpskoj Krajini, 1. Serija Srpska demokratska stranka, nedatirano, kut. 4.

¹⁵ Republički sekretarijat za pravosuđe i upravu, KLASA: UP/I-007-02/90-01/41, URBROJ: 514-04-02/4-90-02, Zagreb, 6. 3. 1991., preslika dokumenta u posjedu autora.

¹⁶ (www.icty.org), Sudski spisi MKSJ online, IT-95-11: Martić, Public Transcript of Hearing 8. 9. 2006. Vrsta dokumenta: Transcript, svjedočenje Branka Popovića u slučaju Martić, 33.

¹⁷ *Srpska demokratska stranka*, Knin, 17. 2. 1990., 1.-16. Brošura u posjedu autora.

Osnivanje stranačkih odbora

Prvi stranački mjesni odbor nakon kninskog osnovan je u Srbu (Općina Donji Lapac) 26. veljače 1990. godine. Za predsjednika je izabran David Rastović, koji će nakon demokratskih izbora biti izabran za prvoga predsjednika Skupštine općine Donji Lapac.¹⁸ Početak ožujka protekao je u ubrzanom osnivanju odbora SDS-a na terenu. Na osnivačkom skupu u Titovoj Korenici 3. ožujka 1990. pred 2 000 okupljenih građana osnovan je općinski odbor – za predsjednika je izabran dr. Boško Božanić.¹⁹ Općinski odbor SDS-a u Dvoru na Uni osnovan je 4. ožujka 1990. godine – za predsjednika je izabran Predrag Popović, a za potpredsjednika Bogdan Vajagić.²⁰ Prvi odbor SDS-a na području benkovačke općine osnovan je u Islamu Grčkom, a pokrivao je mjesta Islam Grčki, Islam Latinski i Kašić – za predsjednika je izabran Radomir Drača.²¹ U Gračacu je 10. ožujka 1990. osnovan općinski odbor SDS-a te odbor Kulturnog društva “Zora” na temeljima porušene pravoslavne crkve pred 4 000 okupljenih. Skupu su se obratili dr. Rašković i potpredsjednik stranke Branko Marjanović.²² Za predsjednika općinskoga odbora izabran je Ratko Ličina, koji je također bio na inicijativnom sastanku u Donjem Lapcu gdje je dogovoreno osnivanje stranke.²³ U kninskom dijelu Bukovice osnovani su mjesni odbori SDS-a za mjesta Kistanje, Đevrske i Biovičino Selo. Osnovna politička načela predstavio je glavni tajnik SDS-a B. Popović. Prvi stranački odbor u sinjskoj općini osnovan je u mjestu Otišić. Na čelo mjesnog odbora izabran je Milan Stoisavljević. Skup u Otišiću održan je pod milicijskim osiguranjem zbog navodnih upućenih prijetnji.²⁴ Općinski odbor stranke za Donji Lapac osnovan je 17. ožujka 1990. pred 2 000 okupljenih. Skupu su prisustvovali J. Rašković, J. Opačić te predstavnici stranačkih odbora iz T. Korenice, Knina i Gračaca. Za predsjednika općinskoga odbora predložen je Duško Opačić.²⁵

Odbor SDS-a u Glini osnovan je 24. ožujka 1990. na igralištu NK Banija pred oko 1 000 okupljenih – za predsjednika je izabran Petar Kralj.²⁶ Nastavljeno je osnivanje mjesnih odbora na području kninske općine. U mjestima Strmica i Kovačić osnovani su 24. ožujka 1990. mjesni odbori uz prisutnost članova Glavnoga odbora SDS-a.²⁷ Na igralištu u Tepljuhu 25. ožujka 1990.

¹⁸ N. BARIĆ, *n. dj.*, 55. Predstavljanje predsjednika SO na području Like vidi u *Lički vjesnik*, br. 866-867, Gospić, 15. 6. 1990., 4.

¹⁹ “Osnovan odbor SDS-a”, *Vjesnik*, Zagreb, br. 15250, 4. 3. 1990., 3.

²⁰ “Hitan razvoj nerazvijenih”, *Jedinstvo*, Sisak, br. 2122, 8. 3. 1990., 2.

²¹ “Novi ogranci Srpske demokratske stranke”, *Politika*, br. 27447, 6. 3. 1990., 11.

²² “Odbor Srpske demokratske stranke u Gračacu”, *Politika*, br. 27452, 11. 3. 1990., 6.

²³ (www.icty.org), Sudski spisi MKSJ online, IT-95-11: Martić, Public Transcript of Hearing 14. 8. 2006. Vrsta dokumenta: Transcript, svjedočenje Ratka Ličine u slučaju Martić, 25.

²⁴ “Novi odbori Srpske demokratske stranke iz Knina”, *Politika*, br. 27455, 14. 3. 1990., 18.

²⁵ “Spremni na sva iskušenja”, *Večernji list*, Zagreb, br. 9546, 18. 3. 1990., 4.

²⁶ “Osnovan odbor Srpske demokratske stranke”, *Politika*, br. 27466, 25. 3. 1990., 10.

²⁷ “Mjesni odbori SDS-a u Kovačiću i Strmici”, *Slobodna Dalmacija*, Split, br. 14120, 25. 3. 1990., 4.

osnovan je prvi odbor stranke na drniškome području. Odbor je bio predviđen kao stranačko središte za područje Općine Drniš.²⁸ Općinski odbor SDS-a u Hrvatskoj Kostajnici osnovan je 25. ožujka 1990. godine. Osnivački skup održan je u prostoru Narodnog sveučilišta pred stotinjak okupljenih. Njima su se obratili J. Opačić i D. Zelembaba koji su svojim govorima pozvali Srbe da daju glas za SDS.²⁹ Istoga dana osnovan je prvi odbor stranke na području Općine Obrovac u mjestu Žegar. Pred 3 000 okupljenih mještana govorili su J. Rašković, M. Babić i B. Marjanović. Za predsjednika je izabran Danilo Perić, a na skupu su, uz jugoslavensku, bile istaknute zastave SR Srbije i SR Hrvatske.³⁰ Općinski odbor SDS-a u Karlovcu osnovan je 7. travnja 1990. pred stotinjak okupljenih Karlovčana i gostiju iz Knina, Beograda i Dvora na Uni. Inicijator osnivanja odbora bio je Dušan Predović, politolog iz Karlovca.³¹ Uslijedilo je osnivanje mjesnoga odbora SDS-a u Udbini. Osnivačkoj skupštini prisustvovalo je 800 mještana Udbine i okolnih sela. Na čelo novosnovanog odbora izabran je lokalni trgovac Goran Uzelac, a skupu su prisustvovali J. Opačić i D. Zelembaba.³²

Općinski odbor SDS-a u Vrginmostu osnovan je 19. svibnja 1990. godine. Na mjesnom trgu okupilo se 5 000 ljudi koji su podržali izneseni program stranke.³³ Općinski odbor SDS-a u Zadru osnovan je 20. svibnja 1990. pred 6 000 ljudi. Na skupu je govore održalo vodstvo stranke, a predsjednik novosnovanog zadarskog odbora postao je dr. Mišo Bilić.³⁴ Općinski odbor SDS-a u Gospiću osnovan je 26. svibnja 1990. godine. Na skupu u najvećem ličkom gradu okupilo se oko 3 000 ljudi, a održan je na glavnome gradskom trgu. Skup je govorom otvorio inicijator osnivanja ovoga odbora, potpredsjednik zagrebačkog odbora podrijetlom iz toga kraja Bogdan Ljubojević. Na skupu je bio veliki broj najviših stranačkih dužnosnika, a za predsjednika je izabran Momčilo Pilipović.³⁵

U tom razdoblju osnovani su prvi odbori na području SR Srbije i SR Slovenije. Beogradski odbor SDS-a osnovan je 12. svibnja 1990. u Domu omladine kao prva organizacija stranke u SR Srbiji. Pred oko 1 500 okupljenih skupu su se obratili J. Rašković i J. Opačić. Stranci je pristupilo oko 500 Beograđana, a skup su obilježile antikomunističke izjave gostiju iz redova srbijanske oporbe.³⁶

Širenje Raškovićeva SDS-a na područje SR Srbije nije dočekano s oduševljenjem komunističkih vlasti, pa su tako njegovi beogradski kontakti bili pod

²⁸ "Dr. Rašković: Demokratskim sredstvima", *Slobodna Dalmacija*, br. 14121, 26. 3. 1990., 4.

²⁹ "Mitng i u Zagrebu", *Večernji list*, br. 9554, 26. 3. 1990., 4.

³⁰ "Historijski sporazum", *Slobodna Dalmacija*, br. 14121, 26. 3. 1990., 32.

³¹ "Nismo etnička, već etička partija", *Karlovački tjednik*, Karlovac, br. 14, 12. 4. 1990., 7.

³² "Osnivačka skupština SDS-a", *Lički vjesnik*, br. 863, 15. 4. 1990., 3.

³³ "Nikome se nećemo klanjati", *Politika*, br. 27520, 20. 5. 1990., 6.

³⁴ "Najjači čovjek kad ugasi svoje mržnje", *Narodni list*, Zadar, br. 2002, 26. 5. 1990., 2.

³⁵ "I srpski narod ima pravo na suverenitet", *Lički vjesnik*, br. 866-867, 15. 6. 1990., 1.-2.

³⁶ "Ne prihvatamo Tuđmanovo stanovište slobode", *Politika*, br. 27513, 13. 5. 1990., 6.

nadzorom Službe državne bezbednosti (SDB) Srbije.³⁷ Prvi odbor SDS-a u SR Sloveniji osnovan je u Novom Mestu 19. svibnja 1990., a odbor je brojao 200 članova. Osnivačkom skupu prisustvovao je predsjednik stranke Rašković koji je u pozdravnom govoru iznio već poznate političke teze i razmišljanja o rješavanju političke krize u Jugoslaviji.³⁸

Politički istupi SDS-a do izbora

Prvi veliki istup u javnosti predsjednika SDS-a J. Raškovića bilo je otvoreno pismo upućeno Franji Tuđmanu. U njemu iznosi razloge odbijanja dolaska na Prvi opći sabor HDZ-a u Zagrebu, jer smatra "problematičnim neke Tuđmanove stavove", pa tako navodi kako se neki osnivački skupovi HDZ-a pretvaraju u "histerično kazalište srbofobije" i na njima "ključa agresivnost koja podsjeća na atmosferu minhenskih pivnica".³⁹ Snažan protest SDS-a izazvala je pravomoćna odluka Prekršajnoga suda u Šibeniku o određivanju kazne zatvora osobama (jedan od osuđenika bio je J. Opačić) zbog događaja na proslavi 600. godišnjice Kosovske bitke održanoj 9. srpnja 1989. na Dalmatinskom Kosovu. Traženo je da se ponovno prouče okolnosti u kojima se sudilo osumnjičenima, kao i uloga organa sigurnosti u tom procesu. Najavili su obraćanje međunarodnim forumima za ljudska prava ako njihovi zahtjevi ne budu bili uvaženi.⁴⁰ Osnivački skup u Titovoj Korenici obilježio je prosvjed protiv priopćenja ličkih društvenih i političkih organizacija komunističkoga predznaka u kojemu je osuđena politika SDS-a.⁴¹

Miting bratstva i jedinstva na Petrovoj gori, održan 4. ožujka 1990., bilo je još jedno u nizu okupljanja velikog broja Srba na kojem je dominirala antihrvatska atmosfera. Miting je najavljen kao potpora Jugoslaviji, a pretvorio se u mjesto napada na Franju Tuđmana i Hrvatsku demokratsku zajednicu nakon njezina sabora u Zagrebu. Među govornicima bili su umirovljeni generali JNA Dušan Pekić, Rade Bulat i Milka Kufrin. Nazočnima se trebao obratiti i član Glavnoga odbora SDS-a J. Opačić, ali je njegov nastup otkazan. Opačiću je D. Pekić uz ispriku objasnio kako to nije mjesto za nastup predstavnika jedne stranke, ali je izrazio i brigu zbog mogućnosti izbijanja incidenata.⁴²

U Zagrebu je svoj program SDS predstavio 8. ožujka 1990. na tribini u Kulturno-informativnom centru. Govornici na skupu bili su predsjednik dr.

³⁷ Dragan M. FILIPOVIĆ, *Anatomija globalističkog smrada*, Printmedia, Beograd 2008., 34.-35. Filipović, kao djelatnik SDB-a Srbije, tvrdi da je nalog o nadziranju Raškovića došao s potpisom "poznatih separatista" hrvatske i slovenske nacionalnosti iz vrha federalne službe. Nalog su u SDB-u Srbije odradili iako se dio operativaca tomu protivio jer su u tome vidjeli djelovanje protiv srpskih nacionalnih interesa.

³⁸ "Očuvati srpsko nacionalno biće", *Politika*, br. 27521, 21. 5. 1990., 7.

³⁹ "Razlozi našeg neslaganja", *Politika*, br. 27436, 22. 2. 1990., 15.

⁴⁰ "Odmazda kuhinje mraka", *Večernje novosti*, Beograd, 1. 3. 1990., 4.

⁴¹ "Osnovan odbor SDS-a", *Vjesnik*, br. 15250, 4. 3. 1990., 3.

⁴² "Sve naše istine i laži", *NIN*, Beograd, br. 2045, 11. 3. 1990., 10.-13.

Rašković i potpredsjednik Vlado Ivković. U govorima su iznijeli svoje političke ciljeve kao što su nemijenjanje unutarnjih granica SFRJ, ali i otvaranje mogućnosti formiranja novih autonomnih oblasti u pojedinim republikama. Miting na Petrovoj gori Rašković je ocijenio kao skup “jugoslavenskog karaktera”, ali s “određenim srbocentričnim elementima”, a Savez komunista Hrvatske također je “usvojio politiku kroatocentrizma”. Kosovo je smatrao neotuđivim dijelom Srbije, a Miloševića je ocijenio kao “čovjeka koji je vratio Srbima nadu”, ali još treba “donijeti političku slobodu svome narodu”. Iznijeli su također informaciju kako stranka 20 dana nakon osnivanja ima oko 20 000 registriranih članova.⁴³ Rašković je Miloševića nazivao pobjednikom “sukoba dvije boljševičke grupe” aludirajući na njegovu političku pobjedu nad Ivanom Stambolićem, iako je po njemu taj ishod bio pozitivan jer je Stambolićevu frakciju smatrao “vazalnom” i “lošom po srbijanske interese”.⁴⁴ Osnivački skup u Donjem Lapcu obilježio je govor člana Glavnoga odbora Rade Milanovića, u kojem je težište stavio na gospodarske probleme ličkoga kraja.⁴⁵

Na osnivačkome skupu HDZ-a u Benkovcu 18. ožujka 1990., uz provokacije okupljenih Srba, dogodio se incident u kojem je lokalni Srbin Boško Čubrilović plinskim pištoljem krenuo prema bini na kojoj je govorio predsjednik stranke dr. Tuđman.⁴⁶ Taj je događaj uzburkao međunacionalne odnose na tom području. Dušan Starević, predsjednik SKD-a “Prosvjeta”, ustvrdio je kako HDZ nije trebao održati osnivački skup u Benkovcu, a povjerenik SDS-a za Benkovac nije se oglasio povodom incidenta.⁴⁷ Starevićevo razmišljanje bilo je zanimljivo s obzirom na to da je na području benkovačke općine SDS već osnovao svoje odbore bez ikakvih provokacija i incidenata, a govori i o njegovu promišljanju o demokratskom sustavu gdje on iznosi tko treba a tko ne treba osnivati stranku na benkovačkome području. To je ujedno i pokazatelj političkoga položaja Hrvata na benkovačkome području u to doba.

Na sastanku održanom 21. ožujka 1990. u Kninu Glavni odbor SDS-a usuglasio je stavove oko događaja u Benkovcu, a oni su izneseni u otvorenom pismu javnosti. Osudili su nasilje, ali su naveli da ako Tuđman “kao čelnik HDZ-a uspostavlja NDH uz odobravanje članstva”, onda je to “direktna prijetnja i poziv historiji na recidiv”.⁴⁸ Osnivački skup općinskoga odbora u Glini obilježio je govor predsjednika stranke J. Raškovića. U njemu je podsjetio na žrtve ustaškoga zločina 1941. u glinskoj crkvi. Izjave o privilegiranosti hrvatskih Srba u vremenu komunističke vlasti u Hrvatskoj ocijenio je kao laž i poručio kako “neće proći prikrivanje genocida nad srpskim narodom”.⁴⁹ Natpro-

⁴³ “Srbi u Hrvatskoj ne traže više od onoga što imaju Albanci na Kosovu”, *Politika*, br. 27451, 10. 3. 1990., 6.

⁴⁴ J. RAŠKOVIĆ, *n. dj.*, 161.

⁴⁵ “Spremnji na sva iskušenja”, *Večernji list*, br. 9546, 18. 3. 1990., 4.

⁴⁶ “Spriječen atentat na Tuđmana”, *Slobodna Dalmacija*, br. 14114, 19. 3. 1990., 3.

⁴⁷ “Službena šutnja”, *Slobodna Dalmacija*, br. 14115, 20. 3. 1990., 6.

⁴⁸ “Pismo Srpske demokratske stranke”, *Politika*, br. 27465, 24. 3. 1990., 17.

⁴⁹ “Osnovan odbor Srpske demokratske stranke”, *Politika*, br. 27466, 25. 3. 1990., 10.

sjećan udio Srba u javnoj upravi SR Hrvatske bila je nepobitna činjenica koja se branila njihovom ulogom u NOB-u.⁵⁰

Na osnivačkome skupu u Tepljuhu (Općina Drniš) glavni govornici bili su J. Rašković i tajnik B. Popović. Rašković je iznio kako se zalažu za “suverenitet građana, a ne nacija” te najavio kako će “članovi SDS-a braniti Jugoslaviju”, a na razini SFRJ treba vrijediti “demokratski princip jedan čovjek, jedan glas”. Glavni tajnik B. Popović posebno je naglasio kako JNA “mora biti jedinstvena”, a sa skupa je izražena potpora Srbima na Kosovu.⁵¹ Princip jedan čovjek – jedan glas bio je u to isto vrijeme jedan od prijedloga Slobodana Miloševića, koji je trebao osigurati daljnju dominaciju srbijanske politike na saveznoj razini.⁵² U svom govoru na osnivačkom skupu u Žegararu (Općina Obrovac) Rašković je izjavio kako “najveće nade polaže u novi jugoslavenski Ustav” i smatra kako je “federativno uređenje dobro za buduću jugoslavensku zajednicu”.⁵³ Osnivački skup u Karlovcu obilježio je govor Dušana Predovića. U njemu je naglasio “zabrinutost za Jugoslaviju i sudbinu srpskog naroda u Hrvatskoj”. Na skupu su govore održali i J. Rašković i J. Opačić.⁵⁴ U tom razdoblju treba naglasiti izrazitu aktivnost predsjednika stranke J. Raškovića u osnivanju stranačkih odbora – naime prisustvovao je većini osnivačkih skupova.

SDS i izbori 1990.

Nakon stranačke sjednice održane 26. ožujka 1990. u Kninu, SDS je istaknuo kandidate za Saveznu skupštinu SFRJ i Sabor SR Hrvatske. Kandidat stranke za moguće savezne izbore za izborne jedinice Knin, Obrovac i Benkovac bio je akademik Jovan Rašković, za Društveno-političko vijeće Sabora SR Hrvatske Jovan Opačić, a za Vijeće općina dr. Dušan Zelembaba.⁵⁵ Rašković je očekivao da će nakon izbora u Hrvatskoj uslijediti demokratski izbori na saveznoj razini, pa njegovu kandidaturu treba gledati u tom svjetlu.⁵⁶

Na predizbornom skupu održanom 14. travnja 1990. pred velikim brojem građana u Kninu predstavljeni su izborni kandidati SDS-a za Sabor i Skupštinu općine Knin. Skupu su se obratili akademik Rašković, član Izvršnoga odbora J. Opačić, književnik J. Radulović i gost u ime srbijanske Demokratske stranke Zoran Živković. U svim govorima isticala se briga za očuvanje federativnog ustrojstva i Jugoslavije. Građani su pozvani da glasaju za SDS kako bi osigurali bolju budućnost srpskoga naroda u Hrvatskoj. Pozdrav predizbornom skupu

⁵⁰ O zastupljenosti hrvatskih Srba na republičkoj i na nekim lokalnim razinama vidi N. BARIĆ, *n. dj.*, 40.-41.

⁵¹ “Dr. Rašković: Demokratskim sredstvima”, *Slobodna Dalmacija*, br. 14121, 26. 3. 1990., 4.

⁵² B. JOVIĆ, *n. dj.*, 124.

⁵³ “Historijski sporazum”, *Slobodna Dalmacija*, br. 14121, 26. 3. 1990., 32.

⁵⁴ “Nismo etnička, već etička partija”, *Karlovački tjednik*, br. 14, 12. 4. 1990., 7.

⁵⁵ “Jovan Rašković kandidat za saveznog poslanika”, *Politika*, br. 27468, 27. 3. 1990., 11.

⁵⁶ J. RAŠKOVIĆ, *n. dj.*, 286.

uputila je Svjetska srpska zajednica iz Ženeve.⁵⁷ Uslijedila je izjava Glavnoga odbora SDS-a u kojoj je izražena bojazan zbog najave okupljanja katoličkih vjernika kod crkve Svetog Spasa u Cetini. Smatrali su da bi mjesno srpsko stanovništvo to moglo shvatiti kao provokaciju. Članovi Glavnoga odbora Branko Marjanović i Petar Štikovac posebno su osudili pojavu Jugoslavenske samostalne demokratske stranke (JSDS) kao stranke koja raspršuje srpske izborne glasove.⁵⁸

Na okruglome stolu održanom 16. travnja 1990. u Šibeniku predstavili su se SDS-ovi kandidati M. Dobrijević i B. Popović. Dobrijević je u svom obraćanju naveo kako se “SDS opredijelio prema Miloševiću”, ali da će se u Hrvatskoj stranka “sama boriti za svoj program”. Izjavio je kako iz SDS-a nitko nikada nije izjavio da su “sve hrvatske stranke ustaške”, kao ni da je “hrvatski narod genocidan”. B. Popović ocijenio je Ustav SFRJ iz 1974. kao “školski primjer utopijskog” i da je “nepodoban za popravljanje”. Kao mogući saborski zastupnik najavio je svoju borbu protiv moguće konfederacije kao političkoga uređenja Jugoslavije.⁵⁹

Izborni kandidati SDS-a verificirani pri izbornoj komisiji za Sabor SR Hrvatske bili su za Društveno-političko vijeće (DPV): izborna jedinica Glina – Dušan Jović, Otočac – Petar Štikovac, Benkovac – Dušan Starević, Knin – Jovo Opačić, Šibenik – Branko Popović; za Vijeće općina (VO): Donji Lapac – Dušan Ergarac, Drniš – Nikola Ožegović, Dvor na Uni – Miloš Mrkobrada, Gračac – Ratko Ličina, Knin – Dušan Zelembaba, Šibenik – Marko Dobrijević; za Vijeće udruženog rada (VUR): Knin – Radoslav Tanjga.⁶⁰

U prvome krugu izbora za Sabor SRH održanom 22. i 23. travnja kandidati SDS-a postigli su sljedeće rezultate:

DPV	Izašli birači	Broj glasova
Dušan Jović (Glina)	35 405	6 053 (17,1%) – ušao u drugi krug
Petar Štikovac (Otočac)	41 756	9 492 (22,9%) – ušao u drugi krug
Dušan Starević (Benkovac)	36 667	10 184 (24,3%) – ušao u drugi krug
Jovan Opačić (Knin)	26 107	17 563 (67,3%) – izabran
Branko Popović (Šibenik)	52 114	3 126 (6%) – nije prošao

⁵⁷ “Briga za očuvanja federacije”, *Politika*, br. 27487, 15. 4. 1990., 7.

⁵⁸ “Svojtatnja Spasovdana”, *Slobodna Dalmacija*, br. 14145, 19. 4. 1990., 4.

⁵⁹ “Kišobran je rasprodan”, *Šibenski list*, Šibenik, br. 1382, 19. 4. 1990., 8.-9.

⁶⁰ “Hrvatski izbori, 1990.”, *Večernji list*, travanj 1990., 6.-25.

VO	Izašli birači	Broj glasova
Dušan Ergarac (Donji Lapac)	5 193	2 400 (46,2%) – ušao u drugi krug
Nikola Ožegović (Drniš)	15 381	2 181 (14,7%) – nije prošao
Miloš Mrkobrada (Dvor na Uni)	9 827	2 419 (24,6%) – ušao u drugi krug
Ratko Ličina (Gračac)	7 034	1 962 (27,9%) – ušao u drugi krug
Dušan Zelembaba (Knin)	31 471	18 237 (57,9%) – izabran
Marko Dobrijević (Šibenik)	52 114	3 548 (6,8%) – nije prošao

VUR	Izašli birači	Broj glasova
Radoslav Tanjga (Knin)	8 639	5 286 (61,2%) – izabran

U prvome krugu SDS je dobio tri zastupnika u Saboru SRH, a nakon njega postojala je mogućnost za osvajanje još šest saborskih mandata u drugome izbornom krugu.⁶¹

Predizborni skup SDS-a uoči drugoga kruga izbora održan je 5. svibnja 1990 u Gračacu. U prepunoj dvorani govorili su J. Opačić i J. Rašković. Opačić je ustvrdio kako “svako cijepanje Jugoslavije vodi u građanski rat” te da “srpski narod ne smije ponoviti greške iz 1941. godine”. Rašković je u svom govoru ponovio tezu kako je “na izborima pobijedila hrvatska nacionalna misao”, a SDS će istaknuti zahtjev hrvatskim vlastima za srpski jezik, pismo, tisak i televiziju. Još je poručio kako srpski narod zna odgovoriti na “ultimatume koji mu se nameću pod pritiskom”. Sličan predizborni skup održan je u Donjem Lapcu pred oko tisuću okupljenih ljudi koji su pozdravili kandidate stranke.⁶²

Na sam dan drugoga izbornog kruga J. Rašković iznio je u *Politici* neke svoje poglede na daljnji tijek događaja u Hrvatskoj. Ocijenio je kako hrvatski izbori nisu bili samo izbori, nego “plebiscit hrvatskoga naroda za neovisnu hrvatsku državu”. Pobjeda HDZ-a je neosporna činjenica, SKH-SDP⁶³ dobro je prošao zbog velikoga broja srpskih glasova koje je dobio tamo gdje SDS nije istaknuo svoje kandidate, a prvi krug izbora pokazao je visok stupanj jačine stranke u sjevernoj Dalmaciji, Lici, a dijelom na Kordunu i Baniji. Također je iznio ocjenu da Srbi koji su u tom trenutku “glasali za SKH-SDP nisu racionalno dali svoj glas na izborima”. Glavni je cilj stranačke politike “vratiti politički integritet svom narodu” i ostvarivanje izborne pobjede u desetak općina sa

⁶¹ Državno izborno povjerenstvo RH, Zagreb (dalje: DIP), Službena zabilježka, Preslike službenih rezultata za Sabor 1990., KLASA: 008-01/10-01/07, URBROJ: 507-10-02., 1. 6. 2010.

⁶² “Srpski narod zna odgovoriti na ultimatum”, *Politika*, br. 27506, 6. 5. 1990., 8.

⁶³ Savez komunista Hrvatske registrirao se u veljači 1990. kao stranka SKH-SDP za izbore 1990.; vidi D. BILANDŽIĆ, *n. dj.*, 345.

srpskom većinom. Taj politički uspjeh predstavljao bi “moguću bazu otpora srbofobičnim potezima Sabora”. Po njemu je budućnost stranke bila povoljna, a najavio je osnivanje novih stranačkih odbora u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji. Otklonio je mogućnost stvaranja nove srpske države u Hrvatskoj, ali je najavio kritičan odnos prema “novom hrvatskom etnocentričnom režimu”.⁶⁴

U drugome krugu izbora održanom 6. i 7. svibnja 1990. kandidati SDS-a postigli su sljedeće rezultate:

DPV	Izašli birači	Broj glasova
Dušan Jović (Glina)	35 004	6 116 (17,4%) – nije izabran
Petar Štikovac (Otočac)	36 239	11 342 (31,3%) – nije izabran
Dušan Starević (Benkovac)	36 928	17 224 (46,6%) – nije izabran

VO	Izašli birači	Broj glasova
Dušan Ergarac (Donji Lapac)	5 041	2 728 (54,1%) – izabran
Miloš Mrkobrada (Dvor na Uni)	9 731	2 081 (21,4%) – nije izabran
Ratko Ličina (Gračac)	6 913	3 835 (55,5%) – izabran

Nakon drugoga izbornog kruga SDS je dobio još dva zastupnika, tako da je SDS u prvom demokratskom Saboru imao ukupno pet saborskih zastupnika. Broj zastupnika u tri vijeća Sabora SR Hrvatske bio je 351, pa je SDS sa svojim zastupnicima imao 1,42% saborskih mandata.⁶⁵ U općinskim skupštinama SDS je osvojio vlast u skupštinama općina Donji Lapac i Gračac, dok je uz dobar rezultat bio poražen od SKH-SDP-a u Općini Titova Korenica (26,6%).⁶⁶ Na području Dalmacije osvojio je vlast u Općini Knin (65%), dok je dobre izborne rezultate ostvario u općinama Benkovac (23%) i Obrovac (10%).⁶⁷

U velikom intervjuu danom beogradskom tjedniku *NIN* J. Rašković iznio je svoju analizu prvih demokratskih izbora. Broj zastupnika SDS-a smatrao je malim, ali s obzirom na kašnjenje u osnivanju stranke dobili su glasove tamo gdje su uspjeli osnovati odbore. Cilj im je bio “dobiti određeni broj općina” te time “stvoriti bazu gdje bi se mogle provoditi njihove ideje”. Taj prostor nije zamišljao kao zametak neke srpske države, jer je smatrao kako bi to dovelo do sukoba. Svoj rad nisu uspjeli proširiti na Slavoniju zbog otpora srpskoga stanovništva koje je bilo vezano uz Partiju, ali i to se mijenja nakon izbora.

⁶⁴ “Probuđeno nacionalno biće Srba u Hrvatskoj”, *Politika*, br. 27506, 6. 5. 1990., 7.-8.

⁶⁵ DIP, Službena zabilježka, Preslike službenih rezultata za Sabor 1990., KLASA: 008-01/10-01/07, URBROJ: 507-10-02., 1. 6. 2010.

⁶⁶ “Izabrani odbornici”, *Lički vjesnik*, br. 864, 15. 5. 1990., 2.

⁶⁷ “Skupštine u 12 boja”, *Slobodna Dalmacija*, br. 14165, 11. 5. 1990., 5.; “Raznobojne odborničke klupe”, *Slobodna Dalmacija*, br. 14166, 12. 5. 1990., 4.

Sabor i Hrvatska postali su kroatocentrični te tvrdi da tu nema razlike u politici nove vlasti i opozicije. SKH-SDP je pokupio većinu srpskih glasova, iako ih Rašković smatra odgovornima za "otvaranje vrata Tuđmanu" nakon što je izveden "etnocentrični puč" na zadnjem kongresu hrvatskih komunista. Smatra također kako bi po hrvatske Srbe bilo isto da su pobijedile i druge hrvatske stranke, samo bi metode bile drugačije. U prvim razgovorima s Tuđmanom razgovarali su o modalitetima suradnje, ali je Rašković inzistirao na gašenju "žarišta srbofobije" u HDZ-u, jer smatra kako "srpski jastrebovi nisu opasni kao hrvatski". Osobno je očekivao da se "prizna suverenitet srpskog naroda u Hrvatskoj" i ulazak te činjenice u novi hrvatski ustav. Hrvatski komunisti na čelu s Vladimirom Bakarićem bili su "kontinuitet suvremenih hrvatskih nacionalnih težnji sa izbornom hrvatskom nacionalnom ideologijom", ali najgore je, po Raškoviću, što su "čuvari takova komunističkoga pokreta prvenstveno bili Srbi", a uništavanje srpskih institucija za vrijeme komunističkih vlasti usporedio je s genocidom. Najavio je daljnje širenje stranačkih odbora u Srbiji, Sloveniji i BiH radi stvaranja moderne stranke srpskoga naroda. U razgovoru s Tuđmanom uočio je njegove aspiracije na BiH, pa je u tom smjeru dobio potporu za zajednički duhovni sabor Srba iz Hrvatske te Bosne i Hercegovine.⁶⁸

Na sastanku održanom 22. svibnja 1990. u Kninu odlučeno je da kandidat stranke za predsjednika SO Knin bude Milan Babić. Rašković je pozvao članove stranke da ne provode revanšizam prema nekadašnjim komunističkim obnašateljima vlasti, a od "prvog srpskoga parlamenta" očekuje borbu za prava srpskoga naroda. Donesen je zaključak kako kninska općina treba istupiti iz Zajednice općina Dalmacije i formirati novu zajednicu s općinama sjeverne Dalmacije i Like.⁶⁹ Čini se da je ta odluka o Babićevoj kandidaturi izazvala prvi veći raskol unutar stranke. Da je tome tako dokazuje Opačićevo pismo Raškoviću upućeno 15. svibnja 1990., u kojem traži da se odbaci Babićeva kandidatura za predsjednika Općine Knin. U njemu se navodi kako je Babić zaobišao njega i Zelembabu u političkom odlučivanju te se Babića karakterizira kao "malog komunističkog vođu i učitelja perfidno zabijenog u demokratski staniol SDS-a". Svi ti Opačićevi navodi u pismu bili su odbijeni na sastanku stranačkoga vrha sazvanom povodom tih tvrdnji.⁷⁰

Na zajedničkoj sjednici Vijeća Skupštine općine Knin 23. svibnja 1990. Milan Babić je izabran za predsjednika. Babić je dobio 80 glasova od 90 prisutnih odbornika na sjednici. U njegovu uvodnom govoru poseban je naglasak bio na tome "kako je prvi puta jedan parlament u zapadnom djelu Jugoslavije postao većinom srpski" i na borbi "za nacionalni suživot srpskoga i hrvatskoga naro-

⁶⁸ "Srbi i hrvatski plebiscit", *NIN*, br. 2055, 20. 5. 1990., 16.-20. Bakarića je Rašković u svojim izlaganjima često napadao da je svojim političkim obračunom s Radom Žigićem, Dušanom Brkićem i Čanicom Opačićem (hrvatski komunisti srpske nacionalnosti) unio "pravaške principe" u vrh Komunističke partije Hrvatske, tvrdeći kako "hrvatski boljševizam nije branio srpsko nacionalno biće"; vidi J. RAŠKOVIĆ, *n. dj.*, 171.-172.

⁶⁹ "Prvi srpski parlament", *Politika*, br. 27523, 23. 5. 1990., 6.

⁷⁰ Jovan OPAČIĆ, "Etika i politika, (poslanica)", *Zbornik o Jovanu Raškoviću*, Novi Sad – Beograd 2002., 154.-167.

da”. Potpredsjednik općine postao je također kandidat SDS-a Lazar Macura koji je dobio jednak broj glasova.⁷¹ Mjesto predsjednika Skupštine općine Knin predstavljalo je jedno od najjačih mjesta za predstavnika stranke, posebno zbog činjenice da je SDS na tom području imao najveću potporu i stranačku infrastrukturu. Bez većih problema konstituirana je vlast SDS-a u općinama Donji Lapac i Gračac. Za predsjednika Skupštine općine Donji Lapac većinom glasova izabran je David Rastović, a za predsjednika Izvršnoga vijeća Milan Đukić. Predsjednik Skupštine općine Gračac postao je Vojislav Lukić, a predsjednik Izvršnoga vijeća Stevo Brkljač.⁷²

Od izbora do konstituiranja Sabora – radikalizacija političkih istupa SDS-a

Veliko zanimanje pobudio je Raškovićev sastanak s Franjom Tuđmanom održan 11. svibnja 1990. u Zagrebu. Rašković je nakon sastanka srbijanskim medijima izjavio kako je “suverenitet hrvatskoga naroda i Hrvatske” činjenica, ali se mora naći način da se “prizna suverenitet srpskoga naroda u Hrvatskoj”. Smatra da se mora ugasiti “srbofobija unutar hrvatskoga naroda”, kao i mišljenje među srpskim narodom kako je “svaki Hrvat koji dolazi na vlast opasan po srpski narod”. O mogućoj suradnji s hrvatskim vlastima najavio je razgovor s izbornim pobjednicima nakon izlaska novog prednacrtu hrvatskoga Ustava, a za daljnje političke poteze bit će “najbitniji položaj srpskoga naroda” u tom dokumentu.⁷³ Osnivanje beogradskoga odbora 12. svibnja obilježio je čestim pljeskom prekidan Raškovićev govor u kojem je istaknuo kako “ne može prihvatiti Tuđmanovo stanovište slobode”, ali “neće ni slobodu koju im nude druge stranke”, nego će se “za nju srpski narod sam izboriti”⁷⁴ – vrlo zanimljiva Raškovićeva izjava u kojoj je implicirao da je hrvatskim Srbima Tuđmanov politički program neprihvatljiv bez obzira na uvjerljivu pobjedu na demokratskim izborima, posebno zbog stalnog Raškovićeva isticanja potpore novome demokratskom sustavu.

Na tom tragu bio je i Raškovićev govor na osnivanju općinskoga odbora 19. svibnja 1990. u Vrginmostu. U govoru je najavio da ako će “Hrvati ići na labavljenje ili prekid odnosa sa Jugoslavijom”, onda isto pravo imaju hrvatski Srbi prema Hrvatskoj. Ponuđeno mjesto potpredsjednika hrvatske vlade je odbio jer se “nikakvim ministarskim stolicama” ne može “nadoknaditi ravnopravnost srpskoga naroda”. Politiku nekadašnjih čelnika hrvatskih komunista

⁷¹ Izvod iz zapisnika s 1. zajedničke sjednice vijeća SO Knin na kojoj je dr. Milan Babić izabran za predsjednika Skupštine općine, 23. 5. 1990., Knin, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Knjiga 2, Dokumenti institucija pobunjenih Srba u RH 1990.-1991.*, HMDCDR, Zagreb – Slavonski Brod 2007., 23.-26.

⁷² Predstavljanje novoizabranih čelnika ličkih općina nakon lokalnih demokratskih izbora, *Lički vjesnik*, br. 866-867, 15. 6. 1990., 4.

⁷³ “Temeljno razrešiti srpsko-hrvatske odnose”, *Politika*, br. 27512, 12. 5. 1990., 8.

⁷⁴ “Ne prihvatamo Tuđmanovo stanovište slobode”, *Politika*, br. 27513, 13. 5. 1990., 6.

srpske nacionalnosti Dušana Dragosavca i Milutina Baltića ocijenio je lošom po interese hrvatskih Srba, a posebno je osudio političke napade iz Slovenije i Hrvatske na Predsjedništvo SFRJ.⁷⁵

Navodni napad na Miroslava Mlinara, inače predsjednika benkovačkoga SDS-a, koji se dogodio 18. svibnja 1990., bio je još jedan u nizu incidenata što su uzburkali nacionalne odnose u Hrvatskoj.⁷⁶ Na osnivačkome skupu u Zadru 20. svibnja 1990. prvi je put najavljena suspenzija odnosa SDS-a sa Saborom SRH sve dok se ne otkriju napadači na predsjednika benkovačkoga odbora Miroslava Mlinara.⁷⁷ Ubrzo nakon napada na Mlinara dogodio se i navodni upad u kuću člana Glavnoga odbora SDS-a Z. Zečevića i dvorište dr. Boška Dražića u Benkovcu, a upućene su i prijetnje tajniku benkovačkoga SDS-a Đoki Majstoroviću. Dušan Zelembaba potvrdio je najavljenju suspenziju odnosa sa Saborom sve dok se ne otkriju napadači na Mlinara.⁷⁸ Što se tiče napada na Mlinara, stranka je u svojoj službenoj izjavi nakon sjednice u Kninu 21. svibnja 1990. iznijela da “prepoznatljivi ubilački instrument noža i ljudsko grlo predstavljaju asocijaciju od prije pedeset godina”, ali i nakon tog incidenta “SDS ispoljava vrline humanističke partije, potapajući mržnju i gušeci međusobnu paranoju”.⁷⁹

Na pravoslavni Spasovdan 23. svibnja 1990. u selu Cetina okupili su se pravoslavni vjernici. Skup kod crkve Sv. Spasa te je godine bio posebno problematiziran zbog najave dolaska katoličkih vjernika, a sama crkva bila je predmet spora između Pravoslavne i Katoličke crkve po pitanju vlasništva. U pripćenju Župnoga ureda Vrlika demantiran je bilo kakav organizirani dolazak katoličkih vjernika. Sam vjernički skup obilježio je Raškovićev emotivni govor koji je bio popraćen oduševljenim povicima okupljenog mnoštva. On je poručio kako su ta crkva i groblje “dokaz korijena srpskoga naroda na ovim područjima”, kao i da je “apsurdna situacija da moraju dokazivati da su na svojim korijenima”. Odbornik Općine Knin Sava Četnik o sporu oko crkve izjavio je kako “hrvatska država nije ni postojala kada se ona gradila, pa je prema tome hram Sv. Spasa naš”.⁸⁰

Na osnivačkome skupu u Gospiću 26. svibnja 1990. Rašković se ponovno dotaknuo slučaja Mlinar te je izjavio kako “prekid sa Saborom nije bio ultimatum, već ponos kada je netko pokušao da zakolje našu dušu koja je ranjena u Benkovcu”.⁸¹ Iako slučaj napada na Mlinara nikada nije riješen, u privatnom razgovoru s Tuđmanom Rašković je priznao kako su u SDS-u politički maksimalno eksploatirali taj slučaj, ali se uskoro distancirao od samog Mlinara.⁸²

⁷⁵ “Nikome se nećemo klanjati”, *Politika*, br. 27520, 20. 5. 1990., 6.

⁷⁶ N. BARIĆ, *n. dj.*, 63.

⁷⁷ “Najjači čovjek kad ugasi svoje mržnje”, *Narodni list*, br. 2002, 26. 5. 1990., 2.

⁷⁸ “Istraga o napadu na Mlinara i dalje bez rezultata”, *Politika*, br. 27524, 24. 5. 1990., 11.

⁷⁹ “Sačuvajmo smirenost”, *Slobodna Dalmacija*, br. 14177, 23. 5. 1990., 4.

⁸⁰ “Stojite na svojim korenima”, *Politika*, br. 27524, 24. 5. 1990., 11.

⁸¹ “I srpski narod ima pravo na suverenitet”, *Lički vjesnik*, br. 866-867, 15. 6. 1990., 1.-2.

⁸² Transkript razgovora objavljen je u listu *Danas*, Zagreb, br. 441, 31. 7. 1990., 12.-15.

Prvi hrvatski demokratski Sabor konstituiran je svečanom sjednicom održanom 30. svibnja 1990. godine. Na sjednici su izabrani novi nosioci izvršne vlasti u skladu s izbornim rezultatima na demokratskim izborima.⁸³ Svečanoj sjednici nisu prisustvovali zastupnici SDS-a, ali je pročitano pismo u kojem je Rašković obavijestio da je i dalje na "snazi suspenzija odnosa između takvoga sabora i njegove stranke". Valja napomenuti također kako svečanoj sjednici nije prisustvovao pozvani mitropolit zagrebački Srpske pravoslavne crkve (SPC) Jovan kao jedini od pozvanih predstavnika najvećih vjerskih konfesija.⁸⁴ U tom razdoblju ponovno je zamjetan veliki Raškovićev angažman na osnivanju stranačkih odbora. To je također vrijeme radikalizacije političkih istupa SDS-a, koji su se temeljili na strategiji povezivanja hrvatskih izbornih pobjednika s ustaškim pokretom, vjerujući da bi tako mogli osporiti njihovu legitimnost, a u tom svjetlu treba gledati i njihov čin bojkota svečane saborske sjednice.

Zaključak

Srpska demokratska stranka nastala je kao politička alternativa dotadašnjoj većinskoj potpori Savezu komunista među hrvatskim Srbima. Vodeću ulogu u njegovu nastajanju imao je njegov predsjednik Jovan Rašković koji je imao izravnu potporu svog osobnog prijatelja akademika Dobrice Ćosića i dijela SANU, čiji je član bio i sam Rašković. Početak rada stranke obilježilo je kašnjenje u organizaciji stranke i njezine infrastrukture, kao i ograničenost njezine snage na područje sjeverne Dalmacije i južne Like. Rašković je SDS zamišljao kao stranku Srba koja djeluje na saveznoj razini te je njegova najava kandidature za saveznu Skupštinu pokazatelj te ambicije. SDS u tom razdoblju nema potporu srbijanskih vlasti, što nije čudno s obzirom na Raškovićev odnos prema komunistima i samom Slobodanu Miloševiću. S velikom vjerojatnošću možemo zaključiti kako vlast u Beogradu nije blagonaklono gledala na osnivanje stranačkih odbora na svom teritoriju, kao ni na Raškovićeve političke kontakte u samoj SR Srbiji. Usprkos tim razlikama treba naglasiti kako su politika SDS-a i ona srbijanskih vlasti prema Hrvatskoj bile na istim pozicijama. Zagovarale su opstanak i jačanje savezne države na temelju principa "jedan čovjek, jedan glas", što je s obzirom na relativnu većinu srpskoga stanovništva trebalo donijeti daljnju dominaciju srpskih interesa na saveznoj razini. Iako je SDS u svojoj politici imao antikomunističku crtu, ipak je interes daljnje srpske dominacije na području Jugoslavije prioritet, pa u tom svjetlu treba gledati potporu prema JNA. Pet saborskih zastupnika SDS-a i neupitno izborna vlast u samo tri općine (Knin, Gračac, Donji Lapac), s određenim koalicijskim potencijalom u još pokojoj (Glina, Benkovac, Obrovac), nisu predstavljali veliku političku snagu u novim hrvatskim političkim prilikama. Lošem izbornom rezultatu SDS-a pridonijela je vjera velikoga broja hrvatskih

⁸³ Ivo PERIĆ, *Hrvatski državni sabor, 1848.-2000., Treći svezak: 1918.-2000.*, Hrvatski institut za povijest : Hrvatski državni sabor : Dom i svijet, Zagreb 2000., 350.-351.

⁸⁴ "Dan oslobođenja", *NIN*, br. 2057, 3. 6. 1990., 13.-14.

Srba koji su glasali za hrvatske komuniste da bi pobjeda SKH-SDP-a zaustavila moguće političke promjene u Hrvatskoj. Sve je to promijenila uvjerljiva pobjeda Hrvatske demokratske zajednice na izborima, pa u razdoblju između dva izborna kruga i uspostave višestranačkoga Sabora SDS zaoštava političku retoriku. Povećava se također broj incidenata, što je kulminiralo nedolaskom zastupnika SDS-a na prvu svečanu sjednicu. Zanimljivo je primijetiti kako su u općinama u kojima su dobili lokalne izbore SDS-ovci konstituirali svoju vlast, a na državnoj razini, zbog nepovoljnog raspleta, idu na pokušaj opstrukcije uspostave nove demokratske hrvatske vlasti izabrane po istoj demokratskoj proceduri. To djelovanje nije prošlo nezapaženo u Beogradu, stoga srbijanska politika počinje s političkom potporom SDS-u. Cilj potpore u tom razdoblju bio je destabilizacija novoizabrane hrvatske demokratske vlasti u osvit kulminacije jugoslavenske političke krize, a u kadrovskoj politici stranke Milan Babić postaje jedan od glavnih stranačkih ljudi, što mu je omogućio izbor na mjesto predsjednika Općine Knin.

SUMMARY

THE SERBIAN DEMOCRATIC PARTY, FROM ITS FORMATION TO THE CALLING OF THE FIRST MULTI-PARTY PARLIAMENT

The theme of this article is the creation and activity of the Serbian Democratic Party to the establishment of the first multi-party Parliament (Sabor) in the Socialist Republic of Croatia. This work analyzes the political aims of the party, the most important personalities associated with it during this period, the significance of its electioneering as well as of its results in the first multiparty election held in the spring of 1990.

Key words: Serbian Democratic Party, Jovan Rašković, the 1990 elections, Serbs in Croatia